

До спеціалізованої вченої ради
Д 08.727.04 Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26.

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора
Ярмиш Наталії Миколаївни**

**на дисертацію Войтовича Івана Івановича «Кримінологічні засади
протидії корупції у сфері воєнної безпеки», подану на здобуття наукового
ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне
право та кримінологія; кримінально-виконавче право**

На підставі вивчення дисертації, автореферату дисертації та копій публікацій Войтовича І.І., слід зазначити наступне.

Актуальність теми дисертації не викликає жодних сумнівів. Корупція як системне явище залишається однією з найбільш складних та досі невирішених проблем для України, що становить загрозу національній безпеці, державності, політичному, соціальному та економічному розвитку, утвердженню і забезпеченню конституційних принципів демократії та верховенства права. Слід підкреслити, що корупція нині набула в нашій країні всеохоплюючого характеру. Варто нагадати слова одного з недавніх послів США в Україні: на його думку, «корупція складає для України зараз більшу загрозу, ніж навіть російські танки на Донбасі». У сфері оборони та воєнної безпеки корупція, як справедливо зазначає автор рецензованої дисертації, завдає найбільш нищівного удару: йдеться про зниження ефективності військової організації та боєздатності армії, вимивання необхідних для війська ресурсів, негативний вплив на морально-психологічний стан військовослужбовців. В мирний час корупційні прояви є чинником уповільнення розвитку держави загалом та її військової сфери, зокрема, в умовах же збройного конфлікту або воєнного стану вони можуть слугувати загрозою існуванню держави в цілому.

Системність проявів корупції у сфері воєнної безпеки нашої держави вказує на існування характерних та водночас довготривалих детермінантів, які її зумовлюють. Слід погодитись з дисертантом, що серед напрямів діяльності військових інституцій України найбільш уразливими залишаються питання, пов'язані з використанням коштів оборонного бюджету, державними закупівлями, будівництвом та розподілом житла; отриманням військової освіти, управлінням та контролем за виконанням воєнних програм і планів; призовом на військову службу; кадровою політикою воєнного відомства.

В цілому, можна з упевненістю сказати, що порушені автором у дисертаційному дослідженні проблеми та запропоновані шляхи їх вирішення підтверджують актуальність обраної теми наукового пошуку.

Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень,

висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні, обумовлюється передусім тим, що завдання дослідження, методологія і методика роботи, її науковий інструментарій виглядають обґрунтованими з точки зору вимог до наукового дослідження такого роду.

Аналіз структури дисертаційного дослідження показує, що остання логічно пов'язана з визначеними метою, задачами, об'єктом і предметом дослідження і передбачає висвітлення тих питань, які безпосередньо стосуються обраної автором теми. Дисертація складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, що включають в себе дванадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (496 найменувань).

У *Першому розділі* (с. 26-143) здійснено аналіз наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених, предметом дослідження яких стали питання щодо запобігання та протидії корупційним проявам загалом та корупційній злочинності у сфері воєнної безпеки, зокрема.

Встановлено, що в юридичній науці найбільшу кількість комплексних досліджень з тематики протидії корупції в Україні здійснили представники адміністративно-правової та кримінологічної науки. Автор цілком справедливо підкреслює, що перше ґрунтовне монографічне дослідження кримінологічних та кримінально-правових проблем протидії корупції здійснив М.І. Мельник, який у 2002 р., захистивши докторську дисертацію, заклав основи правової теорії та кримінологічного вчення протидії корупції.

Наголошується, що проведення комплексної наукової розвідки з необхідністю вимагає з'ясування належного теоретичного інструментарію, за допомогою якого буде досягнуто поставлену дослідницьку мету та вирішені наукові задачі. Відзначається, що поряд з такими складовими методології пізнання проблем протидії корупційній злочинності у сфері воєнної безпеки, як методи та методологічні підходи, гносеологічні принципи є її базовим та системоутворюючим елементом.

Досліджуються різні, як сучасні, так і в історичному екскурсі, підходи до визначення поняття «корупція» та «корупційна злочинність», її види, а також місце в структурі злочинності.

Наголошується, що у чинному національному законодавстві не знайшло свого відображення терміно-поняття «корупційний злочин». Водночас, проведений аналіз наукової та навчальної літератури в аспекті з'ясування визначення понять «корупція» і «корупційна злочинність», дозволяє констатувати, що вченими-юристами спільно з фахівцями суміжних галузей знань в цілому розкрито їх суттєві ознаки, що, в свою чергу, є теоретичною основою для здійснення дослідження корупційної злочинності у сфері воєнної безпеки. Зауважується, що головним критерієм для виділення корупційної злочинності у сфері воєнної безпеки як окремого виду злочинності є практична значимість такої кримінологічної диференціації.

У *Другому розділі* (с. 144-229) наголошується, що корупція як соціальне явище та злочин існує в кожній без виключення державі, кожному суспільству.

Однак її масштаби та негативні наслідки, що спричиняються, суттєво відрізняються в залежності від різних умов, чинників та обставин.

Резюмується, що сфера військової безпеки характеризується високим ступенем ураження корупцією. Її засекреченість не дозволяє в повній мірі з'ясувати реальний стан. Корупційна злочинність в сфері військової безпеки, будучи потенційною загрозою національній безпеці, державному суверенітету та територіальній цілісності держави, є причиною і наслідком низького рівня життя в країні, низького рівня дотримання прав і свобод людини, нерозвинутої економіки, дефіцитного бюджету та фінансової кризи.

Автором аналізуються офіційні статистичні дані вчинення злочинних корупційних діянь в оборонній сфері України за 2016-2020 роки.

Відзначається, що, відповідно до статистичних даних, простежується суттєве зниження кількості виявлених злочинів, передбачених ч. 2, 3 ст. 410 КК. Так, у 2016 р. виявлено 31 корупційний злочин, у 2017 р. – 26, у 2019 р. лише 4, а за 9 місяців 2020 р. – 3 злочини. Поряд з тенденцією до зниження кількості виявлених корупційних злочинів у сфері воєнної безпеки знижується і кількість виявлених осіб, які їх вчинили. Так, у 2016 р. виявлено 64 службові особи і працівників ЗСУ, які вчинили корупційні злочини, то за 9 місяців 2020 р. – лише 24. Найнижчим показником за досліджуваний період характеризується 2019 р. – виявлено лише 5 осіб.

В розділі акцентується, що на 79,4 % знизилась і кількість виявлених фактів корупції серед посадових осіб державної прикордонної служби, а саме: з 68 осіб у 2016 р. до 14 осіб у 2019 р. Подібна тенденція, як показує дисертант, спостерігається і щодо осіб інших військових формувань: у 2016 р. виявлено 8 осіб, які вчинили корупційні злочини, у 2017р. – 2 особи, а за 9 місяців 2020 р. – 1 злочин. Водночас, обґрунтовується, що представлені в офіційних статистичних звітах дані не відображають об'єктивної картини корупційної злочинності у сфері військової безпеки, оскільки більшість вчинених злочинів є прихованими.

З'ясовуються сутнісні ознаки, властивості особи злочинця, результат їх взаємозв'язку, роль у вчиненні злочину, що є однією з обов'язкових умов здійснення ефективної запобіжної діяльності та протидії в сфері державного управління загалом та воєнної безпеки, зокрема.

Цікаві результати дає узагальнення матеріалів кримінальних проваджень: воно свідчить, що 87,9 % осіб, які вчинили корупційні злочини у сфері воєнної безпеки, мали вищу, у тому числі військову освіту, 12,1% – середню спеціальну. Близько 84 % осіб мали сім'ю, розлучені – 11,7 %, неодружені особи фігурували у 4,3 % кримінальних провадженнях. Суб'єктами корупційних злочинів у сфері воєнної безпеки, як правило, є військовослужбовці офіцерського складу. Залежно від стажу роботи на керівній посаді у воєнній сфері корупційні злочини вчиняють: особи, які перебували на посаді від 1 до 5 років (52,9 %); особи, які перебували на посаді від 5 до 10 років (29,2 %); особи, які перебували на посаді понад 10 років (17,9 %).

У *Третньому розділі* (с. 230-335) висвітлюються причини та умови соціального та економічного характеру, що спричиняють вчинення корупційних злочинів військовослужбовцями.

При цьому обґрунтовується, що причинний комплекс корупційних злочинів у сфері воєнної безпеки слід розглядати як систему взаємопов'язаних криміногенних явищ і процесів об'єктивного та суб'єктивного характеру, що в поєднанні з іншими факторами прямо й опосередковано детермінують злочинність у сфері військової безпеки та оборони.

Наголошується, що ключовими факторами корупційних злочинів у сфері військової безпеки є економічні, зокрема: не розробленість єдиної концепції державної політики економічного розвитку країни, яка б інтегрувала у собі основні напрямки розвитку, механізм реалізації, дієву систему стимулювання, контролю та відповідальності; відсутність репрезентативної статистики, об'єктивної внутрішньої інформації фіскальних служб щодо реального рівня доходів дійсно заможного населення – платників податків, в наслідок чого маємо порушення принципу соціальної справедливості, коли більша частина податкового навантаження оплачується з рахунків представників найманої праці та малозабезпечених верств населення; низький рівень добросовісної конкуренції на ринку державних закупівель для потреб військової сфери у зв'язку з закритістю сфери.

Автором також з'ясовуються чинники політичного характеру, які обумовлюють корупційні прояви представників військового відомства. При цьому Відзначається, що політична криза, нестабільність та невизначеність політичної волі, зумовлюють недоліки бюджетного процесу, що створюють сприятливі умови перетікання бюджетних коштів за відповідну корупційну «допомогу» у тіньову і кримінальну сферу. До них, на думку дисертанта належать: 1) порушення законодавства в процесі розробки, затвердження і виконання Державного та місцевих бюджетів; 2) існуюча у Верховній Раді України практика затверджувати зміни до законодавства, що коректують бюджетні параметри вже після прийняття Закону про Державний бюджет на відповідний рік; 3) видання органами виконавчої влади у ході виконання бюджету нормативних документів, що змінюють параметри надходжень і витрат Державного та місцевих бюджетів; 4) недосконалість і неузгодженість законодавства; 5) незадовільний рівень обґрунтування обсягів доходних і видаткових статей бюджету; 6) недосконалий механізм руху коштів у процесі виділення запланованих бюджетних асигнувань; 7) неефективний внутрішньовідомчий контроль за витрачанням бюджетних коштів; 8) повне і безкарне ігнорування висновків і рекомендацій Рахункової палати.

Визначаються детермінанти, що здійснюють вплив на правосвідомість та поведінку службових та посадових осіб військових інституцій в аспекті вчинення ними корупційних злочинів в оборонній сфері держави.

Наголошується, що значною мірою корупційну злочинність у сфері військової безпеки обумовлюють такі фактори: надмірна роль бюрократії та складність бюрократичних процедур; нечіткість регламентації діяльності

державних службовців та недостатня їх відповідальність; відсутність ефективних механізмів ротачії кадрів; зрощування державного апарату з підприємницькими структурами; дисбаланс владних повноважень на різних рівнях; непрозорість приватизації і державної підтримки бізнесу.

У *Четвертому розділі* (с. 336-370) Войтович І.І. визначає внутрішню будову механізму протидії корупції у військовій сфері та здійснює характеристику його елементів.

Встановлено, що механізм протидії корупції у сфері воєнної безпеки включає такі елементи: 1) цілі і завдання протидії корупції; 2) об'єкти протидії корупції; 3) суб'єкти протидії корупції; 4) методи протидії корупції.

Автор підкреслює, що загальними цілями запобігання корупції є захист інтересів особи, суспільства, держави, а також бізнесу від корупційних правопорушень, забезпечення прозорого та ефективного державного управління. Прикладні цілі запобігання корупції визначені в Антикоруційній стратегії. Вони спрямовані на вирішення конкретних проблем в різних сферах суспільного життя, в тому числі у сфері оборони держави.

Дисертант констатує, що загальносоціальні заходи протидії, які вживаються з боку держави, спрямовуються на вирішення не лише широкого кола соціальних проблем, але й побічно сприяють запобіганню злочинності. Це пов'язано з тим, що соціальні об'єкти, явища, події мають зі злочинністю кореляційний зв'язок, тобто такий вид залежності, коли зміна стану однієї величини приводить до вірогідної зміни стану іншої.

Відзначається, що важливе місце в системі заходів загальносоціальної протидії корупційній злочинності належить мінімізації факторів, які породжують корупцію через підвищення ефективності державного управління, прозорий виборчий процес, розвиток системи електронного урядування, реформування системи державного нагляду та контролю. Важливу роль у справі запобігання корупції відіграє судова влада та реформована прокуратура.

Викладені у вступі та розділах основної частини дисертації положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують у тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, перспективними для наукового дослідження.

Про перспективність і доцільність, а також своєчасність звернення наукового пошуку І.І. Войтовича на проблеми запобігання корупції у сфері воєнної безпеки України свідчить те, що дисертація виконана відповідно до: Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України № 942 від 07.09.2011 р.; Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 р., схваленого розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 р. № 1393-р; Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., затвердженої Указом Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015; Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12.01.2015 р. №5/2015; Основних

напрямів наукових досліджень Науково-дослідного інституту публічного права на 2015–2020 рр.; Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 р., схвалених постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016 р.

Про обґрунтованість отриманих даних і сформульованих висновків свідчить аналіз теоретичної основи дисертації, її інформаційного та емпіричного підґрунтя. При написанні роботи автор опрацював достатній масив наукової літератури: наукові праці фахівців, у тому числі зарубіжних, у галузі теорії права, адміністративного права, кримінального права, кримінології, кримінально-виконавчого права та ін.

Емпіричну основу дослідження становлять результати проведених анкетувань працівників правоохоронних органів України, дані з Єдиного державного реєстру судових рішень, звіти Державної судової адміністрації України про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності та вид покарання, статистичні дані про склад засуджених за корупційні прояви загалом та корупційні злочини у сфері воєнної безпеки, зокрема; міжнародні договори ратифіковані парламентом України та чинні нормативно-правові акти, що торкаються питань протидії корупції у сфері воєнної безпеки; звіти міжнародних та національних громадських організацій щодо запобігання та протидії корупційним проявам в Україні.

Зібраний теоретичний та емпіричний матеріал аналізується з використанням різноманітних методів наукового пошуку. Належна методологія дослідження складає міцне підґрунтя достовірності наукових положень, висновків і результатів, викладених у рецензованій роботі.

Наукова новизна висновків, пропозицій та рекомендацій, сформульованих у дисертації, полягає в тому, що за сутністю, характером і змістом вирішеної наукової задачі дисертація Войтовича І.І. є одним з перших досліджень, в якому комплексно, з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень правової науки на системному рівні аналізу та узагальнення виявлено, описано і пояснено теорію кримінологічних засад протидії корупції у сфері воєнної безпеки України.

На основі здійсненого дослідження обґрунтовано і сформульовано низку концептуальних положень, висновків і рекомендацій, що є визначальними для забезпечення законності у вказаній сфері, а також удосконалення законодавства та його ефективного застосування. До найбільш важливих у теоретичному та практичному аспектах серед них слід віднести наступне.

Войтовичем І.І. вперше запропоновано під злочинністю у сфері військової безпеки розуміти об'єктивно небезпечну поведінку певної частини членів суспільства, що заподіює шкоду або створює загрозу заподіяння шкоди стану захищеності національних інтересів, державного суверенітету, територіальної цілісності, недоторканості конституційного ладу та інших національних інтересів України.

Заслуговує на увагу сформульоване авторське визначення поняття

«корупційної злочинності у сфері воєнної безпеки» як об'єктивно небезпечної поведінки службових і посадових осіб воєнної сфери, а також працівників підприємств, установ та організацій оборонного відомства, які не є службовими особами, пов'язаної із одержанням ними неправомірної вигоди для себе, інших фізичних або юридичних осіб або зі зловживанням повноваженнями, а також підкуп таких осіб з боку громадян чи представників бізнес-спільноти, яка порушує стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу та інших національних інтересів України.

На мою думку, автору вдалося довести, що державна антикорупційна політики у сфері воєнної безпеки має ґрунтуватися на комплексному підході та бути спрямована на: формування патріотичного, добросовісного кадрового апарату; реальне, а не формальне запровадження зарубіжного досвіду протидії корупції; впровадження у військовий менеджмент інноваційних методів управління; усунення бюрократизму у справі протидії корупції, що дозволить покращити стан протидії корупційній злочинності.

В роботі встановлено відмінні риси, що притаманні корупційній злочинності у сфері воєнної безпеки, як окремому виду злочинності, а саме: а) об'єктивний, історично обумовлений характер; б) поширеність лише у сфері воєнної безпеки, що обумовлює її підвищену суспільну небезпечність; в) особливий механізм вчинення; г) специфічні суб'єкти; д) висока латентність.

Войтовичу І.І. вдалося сформулювати та обґрунтувати систему ознак (демографічних, соціально-рольових, психологічних), що дозволяють в повній мірі розкрити властивості особи, яка вчиняє злочини у сфері воєнної безпеки.

Заслуговує на підтримку позиція дисертанта, що причинний комплекс корупційних злочинів у сфері воєнної безпеки слід розглядати як систему взаємопов'язаних криміногенних явищ і процесів об'єктивного та суб'єктивного характеру, що в поєднанні з іншими факторами прямо й опосередковано детермінують злочинність у сфері військової безпеки та оборони.

В роботі аргументовано підхід до внутрішньої будови механізму протидії корупції у сфері воєнної безпеки, що включає такі елементи: 1) цілі і завдання протидії корупції; 2) об'єкти протидії корупції; 3) суб'єкти протидії корупції; 4) методи протидії корупції.

Видаються цілком обґрунтованими найбільш перспективні напрями протидії корупції у сфері воєнної безпеки, які пропонує автор: а) утвердження політичної волі та спрямування зусиль усіх державних і недержавних інституцій на запобігання та протидію корупції; б) розроблення та прийняття в Україні за позитивним прикладом зарубіжних країн державних програм з формування антикримінальної культури та антикорупційної свідомості населення; в) підвищення рівня професійної компетентності військовослужбовців; г) неупереджений моніторинг способу життя як один із факторів запобігання корупційним правопорушенням у системі військової служби; д) широка просвітницька антикорупційна діяльність; е) підвищення

ефективності військової служби, зокрема, проведення атестації; є) підвищення рівня соціальної захищеності військовослужбовців.

Низка важливих положень удосконалені в роботі або дістали подальшого розвитку.

Практичне значення дисертаційного дослідження, яке розглядається, не викликає сумнівів, адже його висновки, пропозиції та рекомендації сформовані в результаті проведеного дослідження, можуть бути використані у:

–*науково-дослідній роботі* – для здійснення подальших наукових розвідок протидії корупції на загальнодержавному та місцевому рівні у життєво важливих сферах життя суспільства і держави;

–*навчальному процесі* – проміжні та загальні висновки дисертації можуть бути використані при викладанні таких дисциплін як «Кримінологія», «Профілактика злочинів», «Актуальні проблеми кримінології», а також при підготовці навчально-методичних матеріалів, підручників та посібників з вказаних навчальних дисциплін;

–*правотворчості* – при удосконаленні та розробці нормативно-правових актів законодавчого та підзаконного рівня правового регулювання з питань протидії корупції у сфері воєнної безпеки в Україні;

практичній діяльності – для підвищення ефективності протидії корупції уповноважених суб'єктів та забезпечення обороноздатності держави.

Повнота викладу в опублікованих працях наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Основні наукові результати дослідження висвітлено в 26 публікаціях, з них: 1 одноосібна монографія, 16 статей в наукових фахових виданнях України, 4 статті у виданнях іноземних держав, а також 5 праць, що додатково відображають наукові результати дисертації.

Наукові публікації дисертанта свідчать про його послідовну роботу над розв'язанням поставленого наукового завдання впродовж 2017-2021 років. У публікаціях достатньо відображені всі розділи дисертаційної роботи.

Також слід зазначити, що результати дисертаційного дослідження достатньо апробовані.

Оформлення дисертації. Дисертація Войтовича І.І. оформлена згідно з нормативними вимогами і стандартами, які передбачені для такого виду досліджень. Робота написана державною мовою з дотриманням наукового стилю, що оптимально поєднує складові представленої дослідження. Положення, висновки та пропозиції, що містяться в науковій праці, характеризуються завершеністю, аргументованістю та послідовністю. Після ознайомлення із матеріалами дисертаційного дослідження, а також авторефератом дисертації, слід зазначити, що автореферат дисертації повністю відображає зміст основних положень дисертації.

У цілому позитивна оцінка проведеного дисертаційного дослідження не виключає можливість та необхідність *зазначити про певні зауваження та недоліки, що можуть слугувати підґрунтям дискусії під час захисту дисертації.*

1. Заявлена структура дисертації свідчить про те, що вона складається з 12-ти підрозділів, яким відповідають 12 дослідницьких задач, що повністю корелюється із 12-ма пунктами загальних висновків. Разом із тим, автор заявив сімнадцять пунктів наукової новизни, половина з яких вперше розвинуто в кримінологічній науці. На мою думку, дисертант мав на це повне право, але виходить, що з кожного підрозділу дисертації він зміг виділити майже по два пункти наукової новизни, окремі з яких є відверто анотаційними, тобто вказується на те, що зроблено, а не що досягнуто. Це питання потребує додаткового роз'яснення під час захисту.

2. Характеризуючи методи дослідження, здобувач вказує на використання історичного (с. 18 дисертації), що не є цілком слушним та обґрунтованим. Загальновідомо, що в науці є історичний метод та метод історико-правового аналізу. У зв'язку із цим інструментарій наукового пошуку варто формулювати більш точно, оскільки в роботі реально використано метод історико-правового аналізу, що є характерним для юридичних наук, а власне історичний метод у кримінології важко виокремити (це може бути предметом спеціального дослідження).

3. Стосовно стану дослідження в науці розробки проблеми. Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів», Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», іншими керівними документами МОН України окреслені основні питання, що повинні бути відображені у змісті дисертації. Зокрема, при виконанні дослідження у розділі I дисертанту *бажано окреслити стан розробки проблеми* та методологію дослідження, а саме вказати основні етапи наукової думки за розв'язуваною проблемою, висвітлити роботи попередників, окреслити ті питання, що залишились невирішеними і визначити своє місце у розв'язанні проблеми. Ця вимога виконана в дисертації не в повній мірі.

4. Як відомо, кримінологічний моніторинг – поки що один з найменш розроблених напрямів у кримінології. Це вкрай складна проблема, що потребує системного, комплексного підходу, розгляду тенденцій злочинності в контексті змін суспільства та її самої. Особливо це стосується взаємозв'язку моніторингу і прогнозування.

Матеріали суцільних спостережень, статистичні матеріали та створені на їх основі припущення є основою прогнозу, адже, як стверджував І. Бентам, у сфері злочинності повинні спостерігатися стійкі статистичні закономірності. «Така статистика, – писав він, – могла б з'явитися найбільш досконалим методом постачання законодавцю даних, необхідних для його роботи». Моніторинг, прогнозування та планування – це основа для організації заходів протидії злочинності.

У практиці моніторингу соціальних процесів застосовуються понад 150 різних методів і методик, але чи достатньою є емпірична база, що застосовується науковцями для надання прогнозів? Бажано було б її оцінити не

тільки, як таку, що доступна органам поліції, а й ту, що надана іншими правоохоронними органами.

Як зазначалося, до емпіричної бази, вказаної дослідником (с. 20 дисертації), входять: результати проведених анкетувань працівників правоохоронних органів України, дані з Єдиного державного реєстру судових рішень, звіти Державної судової адміністрації України про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності та вид покарання, статистичні дані про склад засуджених за корупційні прояви загалом та корупційні злочини у сфері воєнної безпеки, зокрема; міжнародні договори ратифіковані парламентом України та чинні нормативно-правові акти, що торкаються питань протидії корупції у сфері воєнної безпеки; звіти міжнародних та національних громадських організацій щодо запобігання та протидії корупційним проявам в Україні.

Враховуючи вимоги до складення бази прогнозу, можливо, доцільно її розширити (за рахунок органів прокуратури, суду, адвокатури, кримінально-виконавчої служби та анкетування вчених)? Крім того, доцільно проводити анкетування та опитування представників різних областей України. Як вбачається, ця робота має цінність і в подальшому не тільки слугуватиме уточненню прогнозу, а й дозволить надати більш повні рекомендації судовим та правоохоронним органам у протидії корупційній злочинності у сфері воєнної безпеки.

5. Послідовно відстоюючи власну позицію, здобувач від першої сторінки вступу до останніх рядків висновків чітко розвиває ідею щодо необхідності розробки системи знань (дисертант називає її теорією, натомість це концепція) про протидію корупції у сфері воєнної безпеки України. Це правильний підхід, що заслуговує на схвалення та підтримку.

Внаслідок проведеного наукового пошуку, як видається, доцільно було б сформулювати бачення засад нормативно-правового забезпечення (супроводу) основних напрямків забезпечення такої запобіжної діяльності в якості окремого документу чи низки документів. Що характерно, таку позицію відстоює й дисертант: тим чи іншим способом принаймні тричі на сторінках рукопису він говорить про відсутність нормативно-правового акту, в якому було б надано комплексне визначення запобіжної діяльності, профілактики злочинів і правопорушень, протидії злочинності, проте не пропонує змісту такого документа.

Переконана, що нам необхідно створити такий документ, в якому має бути закріплено систему політико-правових ідей, загальну орієнтацію діяльності щодо протидії злочинності та корупційній, зокрема, цілі та завдання, основні напрями, систему заходів цієї діяльності тощо.

6. З вищевказаним переплітається наступне: добре відомо, що особливу цінність результатам кримінологічних досліджень надають розробки практичних рекомендацій з приводу організаційних та методичних аспектів діяльності з протидії тому чи іншому виду злочинності. Втім, конкретні

пропозиції до чинного законодавства України, практики його застосування в дисертації відсутні.

В цілому зроблені зауваження слід розглядати як запрошення дисертанта до подальших наукових досліджень та дискусій, і вони не є свідченням неповноти або хибності результатів дисертації.

На підставі викладеного вважаю, що дисертація **«Кримінологічні засади протидії корупції у сфері воєнної безпеки»** є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій містяться наукові положення та науково обґрунтовані результати, важливі для кримінологічної науки, що розв'язує важливу науково-прикладну проблему. Робота відповідає вимогам пп. 9, 10 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами), основним вимогам до дисертацій та авторефератів дисертацій та іншим керівним документам Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України, а її автор – **Войтович Іван Іванович** - заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

**Офіційний опонент –
професор кафедри підприємництва і права
Навчально-наукового інституту
економіки, управління, права та
інформаційних технологій Полтавської
державної аграрної академії,
доктор юридичних наук, професор**

Н. М. Яриш **Н.М. Яриш**

